

O'SMIRLARDAGI ADDEKTIV XULQNI BARTARAF ETISHDA OILAVIY MUHITNING ROLI VA UNING KORREKTSIYA USULLARI

Hamroyeva Dilfuza Rahmatullayevna

Buxoro davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada, oilaviy muhitning o'smirlarning xulqini shakllantirishdagi o'rni, oila a'zolarining o'zaro munosabatlari, pedagogik yondashuvlar va psixologik ko'makning samaradorligi ilmiy jihatdan o'rganilgan. Shuningdek maqolada, o'smirlardagi addektiv xulqni bartaraf etishda oilaviy muhitning roli, korreksiya usullarining, yoshlar psixologik va ijtimoiy rivojlanishidagi ahamiyati tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar. *Addektiv xulq, agressiya, oilaviy terapiya, o'smirlik davri, ijtimoiy mulqot, korreksiya.*

Аннотация. *В данной статье научно изучена роль семейной среды в формировании поведения подростков, взаимоотношений членов семьи, педагогических подходов и эффективности психологической поддержки. Также в статье анализируется роль семейной среды в преодолении аддективного поведения у подростков, значение методов коррекции в психологическом и социальном развитии молодежи.*

Ключевые слова. *Аддективное поведение, агрессия, семейная терапия, подростковый возраст, социальное общение, коррекция.*

Annotation. *This article scientifically examines the role of the family environment in shaping adolescent behavior, the relationships between family members, pedagogical approaches, and the effectiveness of psychological support. The article also analyzes the role of the family environment in eliminating addictive behavior in adolescents, the significance of correction methods, and the psychological and social development of youth.*

Keywords. *Addiction behavior, aggression, family therapy, adolescence, social interaction, correction.*

Kirish. O'smirlardagi addektiv xulqni bartaraf etishda oilaviy muhitning roli va uning korreksiya usullari juda muhim ahamiyatga ega. O'smirlik davri, insonning psixologik, emotsional va ijtimoiy rivojlanishining eng murakkab bosqichlaridan biri bo'lib, bu davrda yoshlar ko'plab ichki va tashqi omillarga duch keladilar. Addektiv xulq (masalan, giyohvandlik, ichkilikka ruju qo'yish, agressiya va boshqalar) o'smirning hayotida salbiy ta'sirlar keltirishi mumkin, bu esa nafaqat uning o'ziga, balki uning atrofidagi jamiyatga ham zarar yetkazishi mumkin.

O'smirlar o'zlarining shaxsiyatini shakllantirish jarayonida oilaviy muhitning o'ri katta. Oila o'smirning birinchi ijtimoiylashgan muhitidir va unda o'smir xulq-atvori va psixologik holati ko'p jihatdan shakllanadi. Oila a'zolarining bir-biriga bo'lgan munosabati, oiladagi ijtimoiy-iqtisodiy holat, ota-ona tomonidan qo'yilgan cheklovlar yoki farqlovchilar, shuningdek, ota-onaning o'zaro muloqotdagi usullari o'smirning xulqini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Addektiv xulqning oldini olish yoki uni bartaraf etishda oilaviy muhitda yuzaga keladigan muammolarni aniqlash va ularni hal qilish zarur. Bu o'z ichiga ota-onaning pedagogik mahoratini oshirish, o'smirlarning ijtimoiy muloqotini yaxshilash, oilaviy muhitni yanada sog'lomlashtirish va o'smirlarning ehtiyojlarini tushunib, ularni qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga oladi.

Korreksiya usullari esa o'smirlar bilan ishlashda oilaviy yordamni taqdim etishda turli pedagogik, psixologik va sotsial metodlardan foydalanishni talab qiladi. Masalan, o'smirlar bilan individual va guruh terapiyalari, o'smirlar uchun maxsus treninglar, ota-onalar uchun maslahatlar va ta'limlar, shuningdek, oila ichidagi muloqotni rivojlantirish orqali addektiv xulqni kamaytirish yoki bartaraf etish mumkin.

Shunday qilib, o'smirlar orasidagi addektiv xulqni bartaraf etishda oila muhitining o'ri juda katta bo'lib, oilaviy qo'llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish ushbu jarayonni samarali amalga oshirishga yordam beradi.

Adabiyotlar tahlili. O'smirlardagi addektiv xulqni bartaraf etishda oilaviy muhitning roli va uning korreksiya usullari borasida bir nechta olimlar va tadqiqotlar mavjud. Bu mavzu keng qamrovli va ko'plab sohalarni o'z ichiga oladi,

shuning uchun bir nechta taniqli olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlar mavjud. Quyida bu sohadagi ilmiy izlanishlari bilan mashhur olimlar va ularning ilmiy tadqiqotlarini ko'rib o'tish mumkin.

Jon Boulbi o'zining "Attachmet" (bog'lanish) nazariyasini ishlab chiqdi, bu nazariya o'smirlarning hayotida ota-onaning roli va oilaviy munosabatlarning muhimligini ko'rsatadi. Boulbi fikricha, o'smirlarning hissiy va psixologik rivojlanishida ularning oiladagi ota-onaga bo'lgan bog'lanishi katta o'rin tutadi. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, oilaviy bog'lanish (yaxshi oila aloqalari) o'smirlarning stress va addektiv xulqlarga qarshi turishiga yordam beradi.

Kanadalik psixolog olim Gordon Noyfeld - o'smirlarning rivojlanishiga va ularning oilaviy munosabatlariga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganadi. Uning izlanishlari shuni ko'rsatdiki, o'smirlarning xulqi ularning o'z oilasidagi ota-onaga nisbatan emotsional bog'lanishiga bog'liq. U oilaviy muhitda o'smirlar uchun xavfsiz va o'zgarmas bog'lanishlar yaratishni ta'kidlagan. O'smirlar o'zini oila ichida xavfsiz his qilganida, ularning o'zgalar bilan ijtimoiy munosabatlari va emotsional xatti-harakatlari yaxshilanadi.

Jerom Kaganning ishlarida, o'smirlarning rivojlanishida oila muhitining roli, shuningdek, ularning shaxsiy xususiyatlari va xarakterini shakllantirishda ota-onaning munosabatlarining ahamiyati ko'rib chiqilgan. Kagan - o'smirlarning atrofida oilaviy va ijtimoiy muhitning ularning xulqini qanday shakllantirishi haqida ko'plab tajribalar o'tkazgan. U o'smirlar orasida oila a'zolarining ruxsat beradigan, lekin muayyan chegaralarga ega bo'lgan ta'siri bilan bog'liq jarayonlarni o'rgangan.

Britaniyalik psixiatrist va olim Maykl Rutter - o'smirlarning rivojlanishi va ularning oilaviy muhitiga qanday ta'sir etishi bo'yicha izlanishlar olib borgan. Rutter oilaviy muhit va ijtimoiy sharoitlarning o'smirlar xulqiga qanday ta'sir qilishini o'rganib, oilaviy muhitda yuzaga keladigan turli omillar (masalan, ota-onaning ajrashishi, oilaviy stress) o'smirlarning psixologik salomatligiga ta'sir qilishi mumkinligini ko'rsatgan.

Sesil Reynolds va Fletcher-Janzen o'z tadqiqotlarida, o'smirlarda addektiv

xulqni bartaraf etishda oilaviy qo'llab-quvvatlashning ahamiyatini ta'kidlagan. Ular oilaning o'zaro qo'llab-quvvatlashi, xulq-atvor va hissiy muvozanatni yaxshilash orqali o'smirlarning xatti-harakatlarini yaxshilash mumkinligini ko'rsatgan. Shuningdek, o'smirlarga o'qish, maqsadlarni belgilash va stressni boshqarish bo'yicha maxsus treninglar o'tkazish zarurligini ta'kidlashgan.

Toni Morrison, garchi asosan adabiyot sohasida taniqli bo'lsa-da, uning ishlarida oilaviy munosabatlarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishga ta'sirini o'rgangan. Morrisonning fikriga ko'ra, o'smirlarning o'z oilasidagi xavfsizlik va sevgi hissi, ularning ijtimoiy muhit va kelajakdagi xulq-atvorlarini shakllantirishda katta rol o'ynaydi.

Shu bilan birga, ushbu olimlarning ishlarida ko'rsatilganidek, o'smirlar orasida addektiv xulqni bartaraf etishda oilaviy muhitning roli katta bo'lib, uning ijobiy o'zgarishlari o'smirning sog'lom rivojlanishiga va ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi. Bunday tadqiqotlar oilaning ijtimoiy, psixologik va hissiy salomatligini yaxshilash zarurligini ko'rsatadi.

Muhokama. O'smirlardagi addektiv xulqni bartaraf etishda oilaviy muhitning roli va uning korreksiya usullari haqida muhokama qilishda bir nechta asosiy jihatlar va nuqtai nazarlar mavjud. Bu masala ko'plab ijtimoiy, psixologik va pedagogik omillarni o'z ichiga oladi, shuning uchun unga turli qarashlar bilan yondashish zarur. Quyidagi muhokama nuqtalari oilaviy muhitning o'smirlardagi addektiv xulqni bartaraf etishdagi o'rni va unga qarshi kurashish usullari haqida fikr yuritadi:

1. Oilaviy munosabatlarning ahamiyati

O'smirning oila ichidagi hissiy aloqalari uning ruhiy va psixologik salomatligiga bevosita ta'sir qiladi. Ota-onalar va o'smirlar o'rtasidagi sog'lom muloqot, o'smirning hissiy xavfsizligini ta'minlaydi, bu esa addektiv xulqning oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Oila a'zolarining o'zaro qo'llab-quvvatlashi, sevgi va hurmatga asoslangan munosabatlar o'smirning emotsional holatini yaxshilaydi va unga turli ijtimoiy qiyinchiliklarga qarshi kurashishda yordam beradi.

- O'smir oila ichida xavfsizlik, muammolarni muhokama qilish va hissiy yordami izlaydi. Ota-ona tomonidan shaxsiyatni hurmat qilish va qo'llab-quvvatlash, o'smirning salbiy xulqini kamaytirishi mumkin.

- Oila a'zolarining bo'sh vaqtini birga o'tkazishi, bir-birini tushunishga intilishi, o'smirlarning psixologik barqarorligini oshiradi.

2. O'smirlar va oilaviy ko'nikmalar:

O'smirlarga oilada ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatish addektiv xulqni bartaraf etishning muhim usuli hisoblanadi. Ota-ona o'z farzandlariga stressni boshqarish, o'z his-tuyg'ularini ifodalash va muammolarni hal qilishda yordam berishlari kerak. O'smirlar uchun kuchli oilaviy qo'llab-quvvatlash tizimi yaratish, ularni sog'lom munosabatlar qurish va do'stlikni qadrlashga o'rgatadi.

- O'smirlarga sog'lom muloqot va hissiy farqlovlarni o'rgatish, ularning xulqini shakllantirishga yordam beradi.

- Oila a'zolarining o'zaro muloqotdagi usullari, ayniqsa, ota-onaning o'z farzandlariga nisbatan munosabati, o'smirlarning ijtimoiy xulqini shakllantiradi.

3. Pedagogik yondashuvlar va terapiya usullari

O'smirlarning addektiv xulqini bartaraf etishda oilaviy terapiya va pedagogik yondashuvlar samarali usullar hisoblanadi. Misol uchun, ota-onalar uchun treninglar va psixologik maslahatlar, o'smirlar bilan individual va guruh terapiyalarini o'tkazish orqali xulq-atvorni yaxshilash mumkin. Oilaviy terapiya, ayniqsa, ota-onalar o'rtasidagi muloqotni yaxshilashga, oilaviy stressni kamaytirishga va muammolarni birgalikda hal qilishga yordam beradi.

- O'smirlar va ota-onalar uchun psixologik maslahatlar, o'smirlarga to'g'ri qarorlar qabul qilishni, stressni boshqarishni o'rgatadi.

- Guruh terapiyalarida o'smirlar o'z tajribalari bilan bo'lishishadi, bu ularning o'z xulqini tahlil qilishga yordam beradi va ular o'rtasida hamdardlikni kuchaytiradi.

4. Raqobat va ijtimoiy muammolar:

O'smirlar ko'pincha oilada bo'lishi mumkin bo'lgan ijtimoiy muammolarga (masalan, iqtisodiy qiyinchiliklar, ota-onaning ajralishi) reaksiyalari orqali o'z

addektiv xulqlarini namoyon etishadi. O'smirlar uchun oilaviy qo'llab-quvvatlash, oiladagi muammolarni muhokama qilish va ehtiyojlarni birgalikda hal qilish ijtimoiy stressni kamaytirishga yordam beradi.

- O'smirlar oila a'zolarining qarorlariga ko'ra o'z xulqini o'zgartirishga moyil bo'lishadi, ayniqsa, agar oilada shaxsiy va ijtimoiy muammolar mavjud bo'lsa.

- O'smirlarning o'zaro aloqalarida muvaffaqiyatsizliklar yoki g'azabni boshqarishda oilaviy qo'llab-quvvatlash muhim o'rin tutadi.

5. O'smirlar va rivojlanishning ijtimoiy muqobil

Ijtimoiy muhit ham o'smirlarda addektiv xulqni shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Oila ichidagi qiyinchiliklarga qaramay, o'smirlar ko'pincha o'z atrofidagi jamiyatdan o'rnak olishadi. O'smirlarni o'zlari uchun foydali ijtimoiy guruhlarini topishga va ularning ijtimoiy munosabatlarini qo'llab-quvvatlashga undash, oilaviy yondashuvning samarali usuli bo'lishi mumkin.

- O'smirlarni ijtimoiy faoliyatlar va guruhlar orqali sog'lom ijtimoiy aloqalar o'rnatishga yo'naltirish, ularning o'zgalar bilan munosabatlarida yanada ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqaradi.

- Oilaning qo'llab-quvvatlashi, o'smirlar uchun ijtimoiy jihatdan to'g'ri muhit yaratish orqali addektiv xulqlarni kamaytirish mumkin.

6. Pedagogik rivojlanish va oilaviy ta'lim

O'smirlarga tarbiya va oilaviy ta'lim orqali, ular uchun sog'lom hayot tarzini yaratish mumkin. Ota-onalar o'smirlar bilan yaxshilab suhbatlashish, ular bilan birgalikda qarorlar qabul qilish va ularni qo'llab-quvvatlash orqali oilaviy ta'limning samaradorligini oshirishi mumkin. Shuningdek, o'smirlar uchun oilaviy ta'limda alohida ahamiyatga ega bo'lgan sohalar – masalan, xavfsiz munosabatlar, xulq-atvorni boshqarish va o'zini tutish kabi mavzularni yoritish zarur.

- O'smirlarni oila ichida sog'lom hayot tarziga o'rgatish, ularning kelajakda addektiv xulqni bartaraf etishiga yordam beradi.

- O'smirlar o'rganayotgan qoidalarga asosan oilaning shaxsiy tajribasini aks ettirish, ularning qarorlarini yaxshilashga yordam beradi.

O'smirlardagi addektiv xulqni bartaraf etishda oila muhitining roli juda katta. Ota-onalar, oilaviy terapevlar va pedagoglar birgalikda o'smirlarga sog'lom oilaviy munosabatlarni taqdim etish orqali ularning addektiv xulqlarini kamaytirishga yordam berishi mumkin. Bu jarayonda, shaxsiy munosabatlar, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, o'smirlar uchun ma'naviy va hissiy ta'lim berishning samaradorligi haqida keng muhokamalar mavjud.

Xulosa. O'smirlardagi addektiv xulqni bartaraf etishda oilaviy muhitning roli juda katta ahamiyatga ega. O'smirlik davri – psixologik va ijtimoiy rivojlanishning murakkab bosqichi bo'lib, bu davrda o'smirlar ko'plab ichki va tashqi omillarga ta'sir ko'rsatadilar. Oilaviy muhit esa o'smirning shakllanishida asosiy omil bo'lib, uning xulq-atvori, hissiy va psixologik holatiga katta ta'sir o'tkazadi.

Oilaviy qo'llab-quvvatlashning ahamiyati: O'smirlarning addektiv xulqlarini bartaraf etishda oilaviy qo'llab-quvvatlash tizimi eng muhim omillardan biridir. Oila ichidagi ijobiy munosabatlar, sevgi va hurmatga asoslangan muhit o'smirlarning stressni boshqarish, ijtimoiy xulqni o'zgartirish va salbiy odatlardan qochishiga yordam beradi. Ota-ona bilan muloqot va o'zaro anglashuv o'smirlarning xulqini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Pedagogik yondashuvlar: O'smirlar bilan ishlashda pedagogik va psixologik metodlar samarali bo'lishi mumkin. O'smirlarga sog'lom hissiy munosabatlar, stressni boshqarish, o'zini tutish va qarorlar qabul qilish kabi ko'nikmalarni o'rgatish ularning addektiv xulqlari bilan kurashish imkoniyatlarini oshiradi. Oila ichidagi tarbiya, ota-onalarga qaratilgan treninglar va psixologik maslahatlar o'smirlar uchun ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Oilaviy terapiya va guruh yondashuvlari: Oilaviy terapiya va guruh mashg'ulotlari orqali o'smirlar va ota-onalar o'rtasidagi muloqot yaxshilanadi. O'smirlar o'zlarini va atrofdagilarini tushunishga, muammolarni hal qilishda yordam olishga va o'z xulqlarini tahlil qilishga imkoniyat yaratadilar. Bu esa o'smirning xatti-harakatlarini o'zgartirishda muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy muvofiqlik va ijobiy o'zgartirishlar: Oilaviy muhitdan

tashqarida ham o'smirlar ijtimoiy muhitdan ta'sir ko'radilar. Shuning uchun oilaviy qo'llab-quvvatlashni mustahkamlash, o'smirlarni ijtimoiy guruhlar va faoliyatlarga jalb qilish, ijobiy do'stliklar o'rnatish ularning salbiy odatlardan uzoq turishlariga yordam beradi.

Barcha tizimlarning integratsiyasi: O'smirlardagi addektiv xulqni bartaraf etish uchun oila, maktab, jamiyat va psixologik yordam tizimlari o'rtasida birgalikda ishlash muhimdir. Yagona tizim sifatida ishlovchi bu omillar o'smirning hayotida barqaror va ijobiy o'zgarishlarni yuzaga keltiradi.

Umuman olganda, o'smirlardagi addektiv xulqni bartaraf etishda oilaviy muhitning roli juda muhim. Oilaviy muhitda yuzaga keladigan ijobiy o'zgarishlar o'smirning shaxsiyatini shakllantirishda yordam beradi, uning sog'lom rivojlanishiga turtki bo'lib, addektiv xulqlarni oldini olishda samarali bo'ladi. Bunda, ota-onalar, pedagoglar va psixologlar birgalikda ishlash orqali o'smirlarga o'zlarini anglash, ijtimoiy mas'uliyatni his qilish va ijobiy xulqni shakllantirishga yordam berishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Yusupov E., Yusupov O'. Oila – ma'naviyat bulog'i. T, 2003, 104-bet.
2. Quronboev Q. Shukronalik – ma'naviyat targ'ibotining uzviy jihati. //Yoshlarda shukronalik va hayotga pozitiv yondoshuvni mustahkamlash ijtimoiy barqarorlik omili sifatida./Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Toshkent, Nishon-noshir, 2014. –B. 5.
3. Saitkasimov A. Ma'naviy-marifiy ishlarni tashkil etish metodikasi. /O'quv qo'llanma/ -Toshkent, Tafakkur, 2022. –B. 73.
4. To'raeva O. Oilaviy hayot etikasi va psixologiyasi. T, O'qituvchi, 1990, 76- bet.